

ISSUEPAPER RAN

De onderliggende oorzaken van gewelddadig extremisme

Inleiding

Er zijn vele manieren om de onderliggende oorzaken van gewelddadig extremisme te onderzoeken. Er is niet één enkele oorzaak of één enkele weg die naar radicalisering en gewelddadig extremisme leidt. Hierbij speelt een breed scala aan factoren op macro-, meso- en microniveau van analyse mee. Onderzoek naar terrorisme heeft uitgewezen dat armoede of sociaal-economische achterstanden geen directe onderliggende oorzaken van terrorisme zijn. Bestaand onderzoek heeft zich hoofdzakelijk op contexten buiten de EU gericht en biedt brede categorieën op die zich niet eenvoudig laten verenigen met de radicalisering of het gewelddadig extremisme van salafistische jihadisten binnen Europa.ⁱ Deze beknopte issuepaper geeft een samenvatting van ‘onderliggende oorzaken’ die tot gewelddadig extremisme leiden.

Volgens **Magnus Ranstorp** kan gewelddadig extremisme het best geconceptualiseerd worden als een **caleidoscoop van factoren**ⁱⁱ waaruit een oneindig aantal individuele combinaties ontstaat. Wel bestaan er enkele primaire basiskleuren waaruit complexe in elkaar grijpende combinaties ontstaan: 1) individuele sociaalpsychologische factoren; 2) sociale factoren; 3) politieke factoren; 4) ideologische en religieuze dimensies; 5) de rol van culturele en identiteitsvraagstukken; 6) trauma's en andere mechanismen die als een trigger werken; en drie andere factoren die een motor voor radicalisering vormen: 7) groepsdynamica; 8) radicaliseerders/(digitale) lokkers ('groomers'); en 9) de rol van sociale media. Het samenspel van een aantal van deze factoren veroorzaakt gewelddadig extremisme.ⁱⁱⁱ

- **Individuele sociaalpsychologische factoren**, onder andere bestaande uit grieven en emoties zoals: vervreemding en uitsluiting; woede en frustratie; grieven en een sterk gevoel van onrecht; gevoelens van vernedering; rigide zwart-wit denken; een neiging om situaties verkeerd te interpreteren; samenzweringstheorieën; het gevoel een slachtoffer te zijn; persoonlijke kwetsbaarheden; cultuurvijandige elementen.^{iv}
- **Sociale factoren**, onder andere bestaande uit sociale uitsluiting; marginalisering en discriminatie^v (echt of vermeend); beperkte sociale mobiliteit; een beperkte opleiding of een beperkt arbeidsperspectief; een element van ontheemding; criminaliteit; gebrek aan sociale cohesie en zelfverkozen uitsluiting.
- **Politieke factoren**, onder andere bestaande uit grieven die uitgaan van het idee een slachtoffer te zijn van buitenlands beleid en militaire interventies van het Westen. De kern van dit verhaal is dat 'het Westen in oorlog is met de islam'. Hierdoor ontstaat een verhaal van 'zij en wij'. Conflicten worden allemaal in het licht van dit verhaal gezien: Bosnië, Tsjetsjenië, Irak, Syrië, Somalië en Palestina, enzovoort. Deze conflicten en gebeurtenissen

kunnen een aanleiding voor mobilisatie worden. Het boerkaverbod, de cartooncrisis en andere controversiële kwesties zijn allemaal bewijs dat het Westen in oorlog is met moslimgemeenschappen. Er is een sterk gevoel van vervreemding en onrecht, dat versterkt wordt door islamofobie, xenofobie en discriminatie.

- **Ideologische/religieuze factoren** omvatten onder andere een heilige historische missie en een geloof in apocalyptische voorspellingen; a salafistisch-jihadistische interpretatie van de islam; een gewelddadige jihadistische missie; een gevoel dat de islam in staat van beleg verkeert en de wens om de oemma (de moslimgemeenschap) die onder vuur ligt te beschermen. Onder deze overtuigingen valt ook het gezichtspunt dat de westerse maatschappij de immorele secularisatie belichaamt.
- **Culturele en identiteitscrisis** heeft te maken met culturele marginalisering, die vervreemding en een gevoel dat je noch in het land waar je woont, noch in de maatschappij van je ouders thuishoort in de hand werkt.^{vi} Dit versterkt de religieuze solidariteit met moslims overal ter wereld.
- **Trauma's en andere mechanismen die als een trigger werken** omvatten psychologische trauma's die ervaren worden via ouders met een posttraumatische stressstoornis (PTSS) of andere complexe psychologische problemen.
- **Groepsdynamica** omvatten charismatisch leiderschap; al eerder bestaande vriendschaps- en verwantschapsbanden; socialisatie; groepsdenken; zelfverkozen uitsluiting; polariserend gedrag en cultuurvijandige elementen. **Scott Atran** stelt dat "extremisme deels ontstaat wanneer het lidmaatschap van een groep diepgekoesterde idealen versterkt en de identiteit van een individu opgaat in die van de groep."^{vii}
- **Radicaliseerders/(digitale) lokkers ('groomers')** zijn onder andere haatpredikers en degenen die munt slaan uit kwetsbaarheden en grieven en door hen gerekruteerde personen door middel van overtuigingskracht, druk en manipulatie in de richting van gewelddadig extremisme sturen. Dit onderstreept het

belang van **extremistische milieus** die bestaan in zogenoemde ondergrondse studiekringen of in de gevangenis. Volgens **Petter Nesser** speelt de kritische massa jihadistische ondernemers hierbij een sleutelrol.^{viii}

- **Sociale media**, die zorgen voor connectiviteit, virtuele participatie en een echokamer voor gelijkgestemden met extremistische standpunten.^{ix} Het internet “bereikt personen die anders onbereikbaar zouden zijn geweest”; het versnelt het radicaliseringsproces en vergroot de mogelijkheden voor zelfradicalisering.^x

De **radicaliseringsmechanismen** zijn een product van het samenspel tussen **afstotende ('push')** en **aantrekkende ('pull')** factoren binnen personen. Het is belangrijk om te onderkennen dat er verschillende graden en snelheden van radicalisering zijn.

Onder de **afstotende factoren** vallen: sociale, politieke en economische grieven; een gevoel van onrecht en discriminatie; persoonlijke crisissen en tragedies; frustratie; vervreemding; een fascinatie voor geweld; zoeken naar antwoorden op de vraag naar de zin van het leven; een identiteitscrisis; sociale uitsluiting; vervreemding; marginalisering; teleurstelling over democratische processen; polarisatie, enzovoort.

De **aantrekkende factoren** zijn: een persoonlijke zoektocht,^{xi} het gevoel bij een zaak, ideologie of sociaal netwerk te horen; macht en controle; een gevoel van loyaliteit en betrokkenheid; een gevoel van opwinding en avontuur; een geromantiseerde kijk op een ideologie en een goede zaak; de mogelijkheden voor heldendom, persoonlijke verlossing, enzovoort.

Er zijn ook andere verklaringen. Volgens **Oliver Roy**, “suggereert onderzoek dat de meeste extremisten of mensen zijn die plotseling tot de islam zijn teruggekeerd, of bekeerlingen met geen enkele islamitische achtergrond.”^{xii} **Roy** benoemt tien punten^{xiii} voor het kunnen begrijpen waarom extremisme ontstaat:

- er zijn geen specifieke psychiatrische patronen voor radicalen behalve **frustratie** en **wrok** jegens de maatschappij;
- het merendeel van de radicalen is afkomstig van **in Europa geboren moslims van de tweede generatie**, de anderen zijn **bekeerlingen**; volgens Farhad Khosrokhavar worden deze immigranten van de tweede generatie dikwijls “gestigmatiseerd en afgewezen en als tweederangsburgers behandeld”.^{xiv}
- velen van hen hebben een historie van **kleine criminaliteit** en van **handelen in drugs**;
- het is duidelijk een **jongerenbeweging** en een **fenomeen van gelijken ('peers')**;
- **zeer weinigen hebben een historie van militantisme**, hetzij politiek (pro-Palestijnse bewegingen) of religieus;
- het ongebruikelijke aandeel **bekeerlingen**;
- het rekruteren van **jonge vrouwen** om te trouwen met 'jihadisten';
- het belangrijkste motief van jonge mannen voor aansluiting bij de jihad lijkt een fascinatie te zijn met het verhaal: '**de kleine broederschap van superhelden die de moslim-oemma wreken**';
- aanhangen van de **salafistische versie van de islam**, omdat het salafisme zowel eenvoudig te begrijpen (het geeft precies aan wat mag en wat niet mag) als rigide is, hetgeen een persoonlijke psychologische structuur biedt; bovendien is het salafisme de ontkenning van de culturele islam: de islam van hun ouders.
- radicalen hebben een **los of geen enkel verband met moslimgemeenschappen in Europa**.

i Zie bijvoorbeeld: Tore Bjorgo, *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality And Ways Forward* (Routledge, 2005); Edward Newman (2006) Exploring the “Root Causes” of Terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 29:8, 749-772; en USAID, *Development Assistance And Counter-Extremism: A Guide To Programming* (oktober 2009).

ii Magnus Ranstorp en Peder Hyllengren, *Förebyggande av våldsbejakande extremism i tredjeland* (Swedish Defence University 2013).

iii Mohammed Hafez en Creighton Mullins, “The Radicalization Puzzle: A Theoretical Synthesis of Empirical Approaches to Homegrown Extremism”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 38:11, 958-975 (2015). Zie ook: Anja Dalgaard-Nielsen (2010) Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know, *Studies in Conflict & Terrorism*, 33:9, 797-814

iv Nieuw onderzoek van CSIS heeft vraagtekens gezet bij de academische

aanname dat de terroristische persoonlijkheid niet bestaat. CSIS betoogt dat het wel degelijk mogelijk is om persoonlijkheidstrekken zoals ‘sensatiezoekend’ en ‘gerichtheid op sociale dominantie’ bij terroristen aan te treffen. CSIS, *Personality Traits and Terrorism* (2013).

v James A. Piazza, “Poverty, Minority Economic Discrimination, and Domestic Terrorism,” *Journal of Peace Research* 48(3) (2011). Deze statistische analyse van 172 landen tussen 1970 en 2006, met meer dan 3.000 observaties, toonde aan dat er stevige ondersteuning bestaat voor een link tussen de ervaring van minderheidsgroepen met economische discriminatie en hogere binnenlandse terrorismecijfers. Piazza ontdekte dat “landen waarin sprake is van economische discriminatie van minderheidsgroepen per jaar te maken krijgen met ongeveer zes gevallen meer van binnenlands terrorisme.”

vi Dina Al Raffie, “Social Identity Theory for Investigating Islamic Extremism in the Diaspora”, *Journal of Strategic Security*, Vol.6, No.4 (winter 2013).

vii Scott Atrana, Hammad Sheikh en Angel Gomez. “Devoted actors sacrifice for close comrades and sacred cause”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 111 no. 50 (2015).

viii Petter Nesser, *Islamist Terrorism in Europe* (Hurst, 2016).

ix Charlie Edwards en Luke Gribbon (2013) Pathways to Violent Extremism in the Digital Era, *The RUSI Journal*, 158:5, 40-47

x Ines von Behr, Anaïs Reding, Charlie Edwards, Luke Gribbon, *Radicalisation in the digital era The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism* (RAND, 2013).

xi Arie W. Kruglanski, “The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism”, *Advances in Political Psychology*, Vol. 35, Suppl. 1, (2014).

xii Declan Butler, “Terrorism science: 5 insights into jihad in Europe”, *Nature*, 2 december 2015.

xiii De volgende factoren zijn afkomstig uit een toespraak van Oliver Roy, “What is the driving force behind jihadist terrorism? – A scientific perspective on the causes/circumstances of joining the scene”, International Terrorism: How can prevention and repression keep pace? BKA Autumn Conference, 18-19 november 2015.

xiv Declan Butler, “Terrorism science: 5 insights into jihad in Europe”, *Nature*, 2 december 2015.